

DISSERTATIO THEOLOGICA,
SISTENS
*CONSPECTUM SCIENTIÆ
PASTORALIS,*
IN USUM SEMINARII THEOLOGICI.

CUJUS PARTEM TERTIAM,
APPROBANTE MAX. VENER. FAC. THEOL. ABOENSI,

MODERANTE

JACOBO BONSDORFF,
S. S. Theol. Profess. & Licent.

publico examini subjicit

CAROLUS GUSTAVUS FERRIN,
Stipend. Ekestubb. Tayastensis

In Atrio Cancellariae d. III Jun. MDCCIX.
h. a. m. f.

Aboen, Typis Frenckellianis.

1780-1781 1782-1783

1783-1784 1785-1786

1787-1788 1789-1790

1791-1792 1793-1794

1795-1796 1797-1798

1799-1800 1801-1802

1803-1804 1805-1806

1807-1808 1809-1810

1811-1812 1813-1814

1815-1816 1817-1818

1819-1820 1821-1822

1823-1824 1825-1826

1827-1828 1829-1830

1831-1832 1833-1834

1835-1836 1837-1838

1839-1840 1841-1842

1843-1844 1845-1846

1847-1848 1849-1850

1851-1852 1853-1854

1855-1856 1857-1858

1859-1860 1861-1862

1863-1864 1865-1866

1867-1868 1869-1870

ad analogiam fidei retinendam excogitare, traditionem Apostolicam preter veritatem comminisci, multaque ex suo arbitrio definire, quae in Scriptura Sacra neque expresse nec implicite existarent, Catholice inceperrunt sententiæ patroni. Immo satis superque testatur historia Eccl. perversam omnem interpretandi methodum inde derivatam fuisse, quod nec uterentur instrumentis hermeneuticis verioribus, neque genium Divini verbi ab opinionibus adventitiis rite distingverent doctores.

Dogmaticam porro Theologiam multum ex historia dogmatum atque doctorum fœnari lucis, nemo negabit; hæc quippe memorie prodit, quibus in veritatibus, utpote essentialibus, omnes fere consenserint Ecclesiæ doctores, quas vero dubias aut problematicas judicaverint; hæc certam pandit errorum, hæresium, controversiarum, formularum, partiem, studiorum, & methodi dogmata tractandi, quin etiam portentorum fanaticorum originem; quibus omnibus probe penitatis rebus, haud difficile erit, opinionum & auctoritatis humanæ, errorum ac præjudiciorum funesta abjicere fulcra, genuinæ vero veritatis certam & persvasione innixam obtinere ideam. Ut quippe historia Sacra non minus pro integritate ac fide doctrinæ Christi & Apostolorum, quam sinceritate doctorum in eadem retinenda, spondet,

E

ita

ita quoque adminicula tradit, quibus vera a falsis discernere valeamus. Immo quoque virtutis Christianæ sumnum incitamentum ex felicissimo Religionis in omnem vitam civilem omnemque Christianum cœtum influxu arcessendum est, quis non ex historia didicit? Proinde quoque Pastoralis universa scientia, quæ commoda Ecclesiae e prudenti cœlestis doctrinæ & sacramentorum administratiōne redundantia spectat, non potest historico hoc carere subſidio. Quamquam enim, ut rite monet NÖSSELT, (*Anw & bild. Theol.* §. 94.) popularis institutio, tam homiletica quam catechetica, exemplis & argumentis a dogmatum historia defumendis minime occupari debeat; doctoribus tamen ipsis multum adferet emolumenti, si fata; progressus ac vicissitudines religionis popularis rite ac sincerissimo studio indagare didicerint. Hinc solidior doctrina, firmaque persuasio & constans animi character suboriri perficie in dies poterit; hinc prudentem administratiōnem munera sui, praeuentibus tot sagacis simis ex Patristico maxime & Reformationis ævo viris, discent, atque cautiones plerisque in dubiis casibus adhibere valebunt.

In *Methodo* studendi Historiam Ecclesiasticam ante omnia observandum esse intelligitur, ut 1) studiis ad hoc genus pertinentibus bene præparati sumus atque a partitum studio affectibusque alieni; 2) ut fontes ipsos

ipsoſ & monumenta rerum fidelissima, quantum fieri poſlit, adeamus, eademque critico perlustremus oculo, ne carbonaria aut cœca fide aliorum opinioneſ adoptemus tanquam veras, easdemque cum fontib⁹ ipſis permuteſus; 3) ut Chronologicum ſequamur rerum, eventuum atque fatorum Eccleſiæ, ſystematicum vero in dogmatib⁹ re- cenſendis, ordinem. Praeſtat quoque tabulas synchroñiſticas ad manus habere, & ſacram historiam cum politica universali rite confe- re; 4) In perſcrutandis testimoniiſ historicis pariter ac iudiciiſ Scriptorum pragmaticiſ, omnem adhibeamus neceſſe eſt moderationem, diligentiam, æquitatem, immo quoque ad minimas res attendamus, nunquam non ex utraque parte ponderantes argumenta, & ad harmonicum quendam nexum ſpecialiſſi- ma momenta confeſentes. 5) Nec tantum memoriæ cauſa, facta quæviſ historicæ ac velut campum historicæ universum percurra- mus, ſed ad veram animi initiationem & perfectionem ſelecta accommodemus exem- pla; qui uſus practicus eſt & longe faluber- rimus.

Quum autem ditionem ſibi comparare non cuivis liceat theſaurum Scriptorum Ec- cleſiaſticorum; quid tironibus, quid prove- ctioribus commendandum ſit, paucis tantum exponamus. Prima præcipuaque historicæ Christianæ universæ elementa capient tirones

ex MOSHEMII *Institutionibus Hist. Christ.*
 HENKE *Allgemeine Geschichte der Christl. Kirche* 6. b. SPITTLER *Grundriss d. Gesch. d. Christl. Kirch.* atque SEILER *Kurze im- begriff d. Kirchengesch. d. N. T. in Tabellen.* Neque non proficuum erit JABLONSKII, WALCHII, & GOTHANUM *compendium histor. Eccles.* Repetitioni inserviet *Historia Relig. & Eccles. Christ.* a SCHROECKHIO in usum lectionum edita. Provediores autem haud sine dispendio carebunt opere SCHROECKHII, *Christliche Kirchengesch.* Tom. 54. ad Reformationis ævum, & Seit d. Reformation 6. Tom. 2:vo jam edito; cuius consummatio operis vices, ex parte tantum, supplebunt WEISMANNI *Introd. in Memor. Hist. Eccles. N. T.* 2. Vol. 4:to. JOH. G. WALCHII *Hist. Eccles. N. T.* 4:to. J. FR. COTTA *Versuch ein. ausführl. Kirch. Hist. d. N. T.* 5. T. 2:vo. JOH. SAL. SEMLER *Versuch ein. fruchtbaren auszugs d. Kirchengesch.* 5. T. 2:vo & *Christl. Fabrbücher oder Tabellen üb. d. Kirch. Hist.* 2. Tom.

Specialiores Historiæ Ecclesiastice Nov. Test. partes perlecturus, in ipsis fontibus dijudicandis adeat C. W. F. WALCHS *critische Nachricht. von den Quellen d. Kirch. Hist.* & SEMLERI cit. lib. Patrum Ecclesiasticorum scripta s. *Patristicam*, in compendio sicut RÖSSLER *Bibliothek d. Kirchenväter*, in Uebers. u. Ausz. 10. Th. 2:vo.
 Hæ-

Hæretorum historiam succinctam tradit PLANK, *Darstell. d. dogmatisch. Syst. unsver verschied. christl Haupt-partheyen*; WALCH, *Entwurf einen vollst. histor. d. Ketzergesch.* 11. Th. & vo. *Reformationis ac Protestantiae doctrinæ originem tataque eleganter adumbravit* PLANK, *Gesch. d. Entstehung, Veränder. u. Bild. unsers Protest. Lehrbegriffs* 5. Th. & vo. Historiam vero *dogmatum* religionis Christianæ (præter compendiarium tractationem STÄUDLIN in *Lehrbuch d. Dogmatik u. Dogmengesch.* & *Beytr. zu Philos. u. Geschichte d. Religion u. Sitten* 5. B. nec non FLUGGE *Beytr. z. Gesch. d. Relig. u. Theol.*) utilissimo consilio ac studio elaboratam, licet nondum consummatam, dedit MUNSCHER, *Handbuch d. Christl. Dogmengeschichte* 3. Th. SAM. GOTL. LANGE *ausf. Gesch. d. Dogm. oder Glaub. lebren d. Christl Kirche*, 1. Th. Quibus addantur sparsæ commentationes ZIEGLER, cæt. in *Henkiano & Gableriano* thetauro.

Quamquam vero his aliisque utens subfidiis generalibus haud minimam sibi comparare posse historiæ Christianæ cognitionem; absit tamen, ut temere se credat spatiofissimum hunc campum ewentum esse, ut potius, in specialissimis & Ecclesiæ & doctrinæ partibus, opus habeat diversos consulere Scriptores historicos. Qui enim debita attentione persequi voluerit infinita fere

religionis Christianæ, per diversissimas orbis antiqui & recentioris regiones, fata, progressusque; qui omnium populorum, sectarum & confœderationum sub Christianismo signatim familiarem sibi reddere, cultumque cœtum Christianorum omnium, tam internum quam externum, juxta atque Litteraturæ Theologicæ totum ambitum rite dijudicare adamarit; næ is quidem ditisimo instructus esse debet monumentorum atque scriptorum apparatu. Hinc Sanctorum, Martyrum, Hierarchiæ Papalis, Ordinis Jesuitarum ceterorumque, Unitariorum, Remonstrantium, fanaticorum e q. s. rel. speciatim pervagari necesse erit acta atque historiam. Cui ingenti colligendæ messti ansam suppeditabit Nösselt in suo *Anw. zu Kenntnis d. allgem. Büchern in allen Theilen d. Theologie*, & BUDDÄUS *Jagog Histor Tb.* Neque sic plenam historiæ Ecclesiasticæ semet haustile notitiam judicabit Theologus, nisi quoque generalem omnium gentium profanarum teneat historiam religiosam, qualem in compendio sistit KÖCHER in *vollständ. Abriss aller jemals in d. Welt bekannt. u. übl. Relig.* BAUMGARTEN *Gesch. d. Relig. Partheyen*; MEINER, *Versuch üb. d. Rel. Gesch. d. ältest. Völk. & Stäudlin Beyträge*. — — Specialem Atheismi, Polytheismi, Naturalismi, ut quoque Persecæ, Ægypt, Sinicæ, Indicæ, Tibetanæ, Græcanicæ, Romanæ ceterarumque apud

apud antiquas gentes vigentium religionis formarum historiam tractauunt Scriptores a NÖSSELTIO cit. l. §. 297—317. allegati.

Quod vero ad Judaicam historiam antiquam s. V. T. attinet, sunt praeter fontes ipios Sacros, & Judaicæ Ecclesiæ Scriptores antiquiores, JOSEPHUM nempe ac PHILONEM, commendanda nostratibus parabilia scripta: BUDDÆI *Histor. Eccles* V. T. 2 Vol. 4:to. STACKHOUSE *Biblische Gesch.* 2 Vol. 2:vo. & in connexione quadam chronologica, SHUCKFORD, *The sacr. a. prof. history* 4 T. 2:vo. (German. translat.) CASP. GOTTL. LANGE *Harm. d. heil. u. prof. Schrib* 3. Th. 4:to. DITMAR *Gesch. d. Israëlitern bis Cyrus*. HUMPFER. PRIDEAUX *The old a. new Testam. connected*, 2 Vol. 4:to (Svec. term. transl.) Quibus addantur JAC. HESS *Bibliothek d. heil. Gesch.* 2 Th. 2:vo. Ejusd. v. *Reich Gottes*, 2 Vol. Ejusd. *Geschichte der Israëlitern vor d. Zeit Jesu*, 12 Vol. 2:vo. Compendia iam historiam Jud. dedit BASTHOLM *Jödiske Historie*, 3 Vol. 2:vo & KUNNOEL *die Gesch. d. Jud. Volks von Abrab. bis auf Jerus. Zerstörung*, 2:vo. BAUER *Gesch. d. Hebr. Nat.* Tanto magis vero universam hanc, Judaicæ religionis gentisque antiquæ, historiam elucubrandam quasi & discussiendam esse patet, quanto certius constet, religionis Christianæ fidem ac auctoritatem his quoque superstitioni fundamentis minime

nime dubiis, continuoque mirabilis Divinæ providentiaæ nexus cohaerere œconomiam Veteris & Novi fœderis religiosam. Quis namque testatisima de Divino doctore ac Restitutore præfigia, quis ineffabilem rerum eventuumque sub Molaica œconomia ordinem & apparatum, ad solennem Messiani regni instaurationem præparandam tetendisse non ultro agnoscet?

Recentiorem Judaici populi historiam ediderunt BASNAGIUS, HOLLBERG, BUSCHING, cæt. de quib. conf. NÖSSELT l. c. §. 318. Mahomedanæ demum religionis & sectæ ideam dabunt scriptores historiæ generalis, speciatim RELAND *de Relig. Mocab.* WHITE *Afhandl. inneh. en granskning af Christendomen och Mahomedanismen*, öfversatt af SVEDERUS; Cætera ut taceamus provectionibus necessaria utilissimaque scripta, a NÖSSELTIO allegata. Quicunque vero brevissimam hanc selectionemque librorum, ad Theologicum studium pertinentium, enarrationem cum scopo, quem proposuimus, contulerit, non mirabitur pauciora esse, quæ futuris Ecclesiæ doctoribus commendavimus, quam quæ Theologis, campum Theologiæ universum sollicitius peragrantibus, sunt delibanda. In ipsa demum lectione semper meminerint dicti: *non quam multum, sed quam bene.*

SCIENTIÆ PASTORALIS

PARS PRIMA.

HOMILETICA.

CAP. I.

De Homiletica universa.

§. 1. Quemadmodum *Rhetorica* artem universam bene dicendi, ita *Homileticæ* artem concionandi h. e. sacras orationes ad religionem practice instillandam habendi, complebitur, nec est nisi quædam species Rhetoricæ; distinguitur quippe ab hac, non tantum materiæ s. objecti, quod tractat, sed etiam stili & formæ, quam commendat, respectu. In universo autem genere atque consilio docendi, persuadendi & delectandi, ut quoque rerum, argumentorum, verborum, troporum, similitudinum ac figurarum deleatu, convenient. Nec potest Oratoria Sacra, sive facultas ad homileticæ artis præcepta religionem animis persuadendi, sine multiplici usu & exercitatione, subsistere aut fuccedere. Homiletica ergo tum scopum dicendi, tum regulas generales & speciales, una cum

cum adminiculis, ad facultatem dicendi tenuentibus, proponit. Neque enim sufficit artis præcepta sibi cognita reddere, sed aliis quoque adminiculis, concionum scilicet optimis exemplis, ad imitandum perlegendis, Dispositionumque libris & Criticis Icriptis sedulo evolvendis, utendum est, ut rite monuerunt NIEMEYER & NÖSSELT, ille in suo *Handb. f. Christl. Relig. Lehr.* hic in *Anweisung f. angeb. Theol.*

§. 2. Quemadmodum triplex est Homileticæ objectum, ita etiam triplex boni Pastoris officium in concionibus habendis, exercitur. **Primum** ut doceat, collustreturque intellectum auditorum in veritatibus religionis summe salutaribus ac essentialibus. Præsupponitur quidem, elementarem & catecheticam cognitionem jamjam instillatam esse, ac saltim præcipuis in capitibus familiarem factam. Quam vero magna sit auditorum ratione habita ætatis, diversitas, morumque omnia præcepta, una cum ceteris dogmatibus, non possint animum flattere, nisi saepius eadem memoriæ mandentur atque überius explicitur; repetitæ igitur institutionis nullo modo pœniteat aut tedeat concionatorem; quæ tamen ad occasionem apta erit, brevis ac efficax, quo suo charæctere distinguatur a catechetica institutione, quæ methodico, & dialogistico modo peragitur. Sed duplēcēm requirit hoc munus diligentiam,

tum

tutu scilicet in proponendis, confirmandis ac argumentorum pondere muniendis salutaris doctrinæ capiibus, tum quoque erroribus ac objectionibus quibuscumque refellendis; nulla enim certa datur veritas, ubi oppositi ad est formido. Propterea Paulus quoque diserte διδασκαλιαν & ελεγχον præscribit, unde haud male munus concionatorium *didasca-licum* & *Elencticum* audit. Per se autem patet, erudiendi negotium in simplicissimis quidem versari debere religionis elementis. Interim tamen quum multi ex auditorum turba prœceptioris sint ætatis & ingenii, solidiora quoque interdum admisceantur dogmatum præcepta & demonstrationes, necesse est. Alter enim ad maturorem doctrinæ notitiam (*τελειοτητα*) Ecclesiæ cives raro aut nunquam pertingerent; quod idem observandum venit in genere *elenctico*, quatenus theoreticum sit. Præjudicia vulgi, errores & insultus adversariorum, in plebe ipsa saepius gliscentes, haud minimam objiciunt notitiae salutari longius evehendæ remoram; quare in institutione populari non sunt sine animadversione & refutatione prætermitti di. Systematicæ tamen Theologiæ polemica methodus merito in omnibus concionibus valedicere jubeatur, utpote parum proficia & necessaria. Est enim hæc temporum nostrorum ratio, ut pacem potius retinere & tolerantiam promovere studeant homines, quam

quam otiosis semet implicare controversiis, ut quondam ex suggestu ipso sacro solebant concionatores. Quin etiam multa satius reticentur, quam in scenam rursus producuntur. Sed sic tamen non omnes dissensiones atque errores æquo ferri possunt animo, quia practicam sœpius alunt impietatem. Prudens vero sit doctor Ecclesiæ in hisce erroribus publice perstringendis, locisque habeat rationem.

Secundum munus Evangelici oratoris est *Epanorthoticum & admonitorium*, h. e. ad persuadendos auditorum animos, eosdemque confirmandos, corrigendos & ad virtutem sive pietatis exercitium excitandos accommodatum. Mores ipsos emendare, & perficere, sublime est Religionis nostræ consilium; quod propterea oratori Sacro semper oculos versetur oportet. Huc omnis industria ejus spectabit; huc omnis apparatus rerum, argumentorum ac verborum tendet. Ut vero auditores diversissimorum sunt ingeniiorum ac morum, ita quoque varia hinc exoritur persuadendi necesitas. Juveniles animi sunt a malorum irritamentis cavendi, muniendique, maturiores confirmandi in bono, omnes vero a malo avocandi, corrigendi, castigandi, prout cujusque exegerit status. Est hæc Sacri Oratoris provincia longe præstantior & difficilior quam Civilis & Politica illa, quare etiam negari nequit,
ora-

orationes forenses antiquioris ævi, ut quoque nostri ævi nonnullas, citius eloquentiae attigisse fastigium, quin etiam vim persuadendi secum tulisse majorem, quam Sacras orationes. Cujus rei causa querenda est in ipso arguimento; fortius enim irritant & afficiunt animos sensibilia quævis, quam moralia, & quæ sensualem voluptatem restringere conantur, præcepta. Difficile vero licet sit hocce consilium, in id tamen summa ope intendum est, ut mores Christianorum restituantur, formentur ac ad bonum flectantur. In duas ergo partes dividitur palmarium hoc sacrarum orationum momentum, *exhortativam* alteram, in virtute, fide & sanctitate quavis confirmanda sitam, alteram *Epanorēboticam*, scilicet elenchum moralem, quo corriguntur ac reprehenduntur mores depravati, & ad veram pœnitentiam revocantur. De modo ipso admonendi & corrigendi deinceps plura.

Tertium quod Rethores vulgo præscribunt munus oratori, est ut delectare studeat; unde nos quoque summo postulamus jure a Concionatoribus, ut animi delectationem veram, conscientiae pacem ac tranquillitatem apud auditores suos, sub iisdem conditionibus, quas religio sancte proponit, promoveant; per se enim patet, nullum gaudium spirituale, nisi apud vere fideles enasci posse, nec consolationem quandam exhibendam esse,

esse, nisi pœnitentibus, miseris, afflictis, doloribus & quavis pressis calamitate. Itaque præter *consolatorium* munus, *delectandi* & *exhilarandi* quoque officium doctori Ecclesiæ incumbit; ita nempe orationes suas in cœtu Christiano habet, ut vim doctrinæ Evangelicæ salutarem sentiant auditores, indeque uberrimam lætandi capiant materiem. Omni quoque taret dubio, eo plus valere eloquentiam sacram, quo majora documenta amoris, familiaritatis, favitatis & delectationis ipse præbuerit orator. Immo sub comminationibus & repræhensionibus gravissimis, in quibus nihil quidem est, quod delectare, sed potius horrorem incutere possit, ita semet gerere Evangelicum decet doctorem, ut ultimam hominis metam ac destinationem vividis coloribus depingere non intermitat, & medici instar, amara sanitatis restituendæ causa adhibentis pharmaca, refractarios quoque & vitiosos benigna tractet cura ac commiseratione.

§. 3. Hic ergo cum sit scopus Homileticæ, ad auditorum usum proxime accommodatæ; Regulæ quoque generales, pro natura Sacrarum orationum observandæ, facile dijudicabuntur. Omnia enim debent ad ædificationem i. e. veram mentis perfectionem componi; nihil ad sciendum proponatur, quod non animum commovere, flectere & bear, neque ad flectendum animum quidquam praædice

etice adferatur, quod non intellectum persuadere posit. Est hæc *prima* regula generalis, quam observare omnes debent concionatores; nam qui theoretice tantum docent ac instituunt, qui intellectum sive memorialem & phantasiam afficere student, nulla habita ratione practicæ pietatis, æque peccant ac ii, qui frequentes sunt in declinando, excitando, consolando, theoriam religionis christianæ fundamentalem negligentes. Peccant quoque, qui aut sine scopo quodam, aut ex consuetudine, aut lucri causa, sive ad auram plebis captandam orationes habent. Quod funestum vitium profligabit Homiletica prudentia. *Alteram* generalem regulam, in ipsa materia concionum tractanda, suppeditabit justa analogia veritatum religionis naturalis & revelatae; quicunque enim alterutram cum alterius neglectu proposuerit, perfectam minime dicendus est dedisse ideam religionis, quam per se pateat, doctrinam omnem Christianam naturali illa superstruam esse, hanc vero a revelatione totam confirmari & suppleri. Media tutissime itur via in ipsa populari, ut quoque philosophica, persuatione promovenda. Hinc *Tertio* quoque observabitur, fundamentalia potissimum religionis nostræ capita ad Homileticam pertinere praxin. Modum autem esse in ipsis hisce salutaribus proponendis dogmatibus tenendum, ne multitudine rerum

con-

confundantur auditores, jure quoque praecipitur. Cætera, quæ sive generalius sive specialius in rerum, argumentorum, verborum ac formæ delectu tenenda sunt, loco suo observabimus. Illud tamen de hac forma ac methodo concionum in antecesum monuisse juvabit: omnia scilicet ordine, simpliciter, vivide, apte atque decenter proponenda, enuntianda & exprimenda esse, ut non modo attentionem excitent & favorem auditorum, memoriæque aut phantasie eorum impræmanatur, verum in primis constantem & in intellectu & voluntate pariant persuationem ac perfectionem. Ex quibus generalissimis præceptis sponte quoque colligitur, quis sit habitus auditorum ad oratoris scopum atque provinciam; habent quippe auditores quædam inter se communia, quædam vero cuique propria & a cæteris diversa. In eo ergo summa oratoris sita est laus, ut non tantum peritorum, cultiorum & moratiorum afficiat animum, sed quoque rudiores, imperitiores, & prava sentientes in suas, seu quod verius est, Religionis Divæ pertrahat partes.

§. 4. Ex ipsa muneris Homiletici inde le universa patet jam artis hujus *necessitas difficultasque*. Quum enim concionandi negotium multi intempestive arripiant, stulte ac leviter provinciam haucce ne sic quidem multiplici opus habere eruditione, sed ex naturali mentis facultate & dispositione,

Eve immmediato Divini Spiritus auxilio solam pendere, existimantes; nemo quoque mirabitur paucos esse, qui laudabili hoc munere rite fungantur. Obstat inter alia præjudicia quoque illud, omnem humanam artem in hac re superfluam esse, quia verbo Divino interna insit vis emendandi, quum tamen verbi Divini vis non sit mechanica aut immediata, sed tota quanta mediata & moralis. Magni quidem faciendum est, feliciori adiutum esse ingenio; sed longe efficacius orationes sacras instituent, qui subacto judicio & maturiori experientia valuerint. Sine artis præceptis nec possumus omnia, quæ observanda sunt, in concionibus animadverte-re, neque a vitiis aut errandi periculis nosmet cavere. Præterea tantus est orato-riæ artis ambitus, ut proprio marte vix possit a quovis pertransiri. Recogitet quisque summam rerum, argumentorum atque animorum diversitatem, immo intricatissimam præjudiciorum & affectuum vim in fascinanda hominum, ut vulgo sunt, mente; an probabile est, quemlibet concionatorem posse eadem omnia sine diuturniori experientia monitisque aliorum examinare, evellere, moderari, perficere? Quo autem difficilior sit Oratoris Sacri provincia, eo plus artis pru-dentiæque videtur exposcere.

Historia Homileticæ.

§. 1. **C**onciones, quas coram populo habuere Prophetæ Vet. Test. ut hoc loco prætereamus, Christi, Servatoris, discipulis suis non minus quam auditoribus omnibus imperitam, institutionem popularem maxime suis fe; indigentiisque humani generis sublevandis exæcte inserviisse, observamus. Ut enim de forma concionum Christi simplici, (emphatica tamen), non vero Philosophica aut oratoria, nihil ulterius commemoramus, materia in primis earundem consideranda est. Aperte indicabat se misum esse, ut testimoniūm perhiberet de veritate religionis i. e; de Deo, summisque Ejus beneficiis, perfectionibus ac voluntate. Una cum hac salutari doctrina aliam fundamentalem de se ipso, Divinitate & destinatione sua conjunxit doctrinam, ut quoque pœnitentiam i. e; morum emendationem, & fidem amore Sui intimo superstructam, sectatoribus suis omnibus sanctissime injunxit. Ne vero temere videretur ævi sui homines ad hanc restitutam atque de novo promulgatam religionis theoriam, hanc perfectionis hominum moralis absolutam necessitatem provocare, autoritatem suam Divinam Divino monstravit argumento, longe testatissimo. Etenim qui be-

beneficia in homines miserrimos toties mirabiliter cumulavit modo, non potuit non persuationem fidemque omnium recta sentientium extorquere; qui se ipsum utpote fumum virtutis omnigenæ exemplar in vita sua innocentissima præbuit, is certe jus moralitatem definiendi satis superque sibi vindicavit adeo, ut nullus amplius dubitandi locus relinqueretur. Quidquid ergo præceperit, egerit, pronuntiaverit, Dei nomine egit ac pronuntiavit, ut fides omnis nostra spesque Divinæ potiundæ gratiæ firmissima esset. In primis vero mortem suam cruentam in testiferam amoris sui atque ad spem certam Divinæ gratiæ, in remittendis nostris peccatis verlantis, ingenerandam interposuit, quia sic disposuit Deus; immo hanc a se factam expiationem & cum ea conjunctam condonationem, summi solatii plenam, resipiscientibus ultrò obtulit ad conscientiæ perfectissimam pariendam tranquillitatem. Ipse, salutis restitutor, hanc veram dedit idem salutis in hac vita jamjam obtainendæ, neque venturam in immortalitate felicitatem obscure significavit. Quæ vero amplius in religione restarent discenda aut observanda, Apostolis, suo edictis Spiritu, ut Christianis insilarent, commisit.

§. 2. Concionibus, quamquam non ad Artis regulas formatis, interim tamen ad occasiones quasvis populariter habitis, Apo-

stoli gnaviter doctrinam summi sui Sospitatoris propagare & ad mores sui seculi emendandos attemporare studebant. Lingua, qua uulnus erat Christus, omnibus erat vernacula & familiaris ita, ut a sermonibus ejus sibi sufficientem haurire possent notitiam; quum vero ipso hi sermones non statim litteris mandarentur, nec tanta eorum copia adesset, ut omnes inde historiam & doctrinam Christi oculis suis perlustrare possent, viva ergo sua institutione brevem utriusque dederunt ideam Apostoli cæterique primi doctores. Congregatis quippe in cœtu quovis Christianis, primum Vet. Testam. scripta prælegebant, dein ore tenus narrabant fata Servatoris, & ad litteram exposuerunt ejus dicta & præcepta; Postea autem pericopam quandam Evangelicorum Annalium ordine prælegere in animum induxerunt, veterem Judæorum morem in prælectione Mosaicorum librorum, cæt. secuti; quibus sua quoque subjunxerunt monita fidissima. Hanc concessionum habendarum rationem simplicissimam, cuius vestigia apparent Act. 15: 15. 15: 21. 1 Cor. 14: 3, 32 Col. 1: 16. 1 Thes. 5: 27. 1 Tim. 5: 16. 2 Pet. 1: 19 primi Evangelici doctores 2*i* & 3*ii* Sec. constanter tenuerunt, testantibus JUSTINO Mart. TERTULLIANO & Constitut. Apostol. Temporis autem successu Rhetoricæ artis nonnulla præcepta adsciverant oratores ex gentilismo
con-

conversi, e. c. CYPRIAN, ARNOBIUS (3° Sec.) AUGUSTINUS & CHRYSOSTOM, cæt. quia scilicet, utpote Rethores, adiveti erant arti oratoriæ (ARN. AUGUST.), nec contra sophistas multum sine Rhetorica proficerent. Interim fatendum est, abulum Rhetorices simplicitati Christi, doctrinæ noxam attulisse. Etenim plus externis moribus poliendis & ornatui orationis quibuslibet sententiarum verborumque cincinno adsciscendo, quam internæ mentis restaurationi, plus captandæ laudi & auræ populari, quam sinceritati Evangelicæ studuerant oratores. Quarto Sec. & Evangelia & Epistolæ, per pericopas definitas prælegi cœperant. Subinde vero admonitiones ac exhortationes temper in Ecclesia primitiva instituebant sive qui extraordinariis propheticis instructi erant donis, sive ordinarii antistites atque doctores; neque unquam statis diebus convenerant Ecclesiæ cives, nisi conciones, sive ut appellabant *homilias*, una cum precibus, cantu ceterisque ceremoniis auscultarent ac celebrarent. Proximum argumentum hisce homiliis suppeditavit pericopa Evangelica, quæ prælegebatur & explicabatur, pia insuper addita adhortatione. Neque non laudandum hoc erat consilium; ut bene monent PONTOPP. BELTER, SPENER, NIEMEYER, LANGE. Et quia conventus Sacri (*ομηλιαι*) erant ad confortium & confabulationem instituti, transit vocabulum *Homiliæ* ad sermo-

mones ejusmodi Saeros denotandos. Talia sunt BASILII, GREGORII, CHRYSOSTOMI cet. *Homiliæ*. Multa quoque inde a 5:o seculo addiderunt commenta de virtute crucis, virginie Maria, salutatione angelica, sanctorum imaginibus & miraculis; pariter atque contra Nestorianos in primis & Eutychianos acriter disputabant Græci. In Latina vero Ecclesia homiliarum usus, sere a 5:o Seculo, propter supinam ignorantiam desit.

§. 3. Postquam demum dies Festi & Sabbathici statis diebus in Ecclesia locum obtinuerunt, successuque temporis vera omnis eruditio & sacra & profana declinare inciperet, laniciebatur lex (Carol. Magni auctoritate Sec. 9:o), ut patrum in quæcumque textum selectæ prælegerentur boniliæ, quæ, quia post textus verba declamarentur, appellatae sunt *Postilla*, & vulgo *Alcuini* sive *Warnefridi* adscribuntur industriae. Ejusdem generis & sermonis (Latini) fuere conciones ALANI & RABANI MAURI (Sec. 9:o) a paucis propter initium Latinæ lingvæ intellectæ, quare vernacula lingua utebantur in sequentibus seculis catholici præcones, monachi speciatim Dominicani, *fratres prædicantes* appellati, & Franciscani. Quam vero exilis & jejuna omnis horum fuerit concionandi methodus, utpote in actis sanctorum & martyrum, fabulis anilibus, indul-

gen.

gentiis, igne purgatorio, hæresibus, invocationibus Mariæ, — questionibus ex S. OTO, præceptis Aristotelicis & gesticulationibus ridiculis tantum oconpata, suis graphicè despingit inter alios ERASMUS in *Encomio Mariae*. Risus paſchales ciere, nominaque et ſententias gentilium Philosophorum, Platonis, Ariftotelis, Galeni, ad Chriſtum myſtico modo applicare, ineptiſimus erat homiletarum monashalium moſ. (cont. SCHULER *Gefcb. d. veränder. d. gefcbm. in Predig.*) Immo Lutherus ipſe iugene latetur, le ante reformationem multis ejusmodi vanis commentis, allegoriis & tropologiis fuisse in en. um, quanvis ex Auguſtino meliora edoctus, ut quoque ingenii ſui adjutus flamma, multa verius proposuerit. Ita quoque I. TAULER, GEILER & THOM. a KEMPIS practicam commendarunt fidem. Quuin vero litteræ omnes reviviscere, & eloquentia universa, optimorum oratorum & Rhetorum, Ciceronis, Quintiliāni, aſfidua lectione & translatione, flore re inciperent, facias quoque conciones omniniſu ad auditorum uſum perpolire allaborarunt nulti, e. c. REUCHLIN, præſertim autem Reformatorum principes.

§. 4. Nova ergo Epochæ Homileticæ cum LUTHERO incipit ac MELANCHTHONE. Ille quidem analyticam in primis fecitus methodum, non tam arte Rhetorica, quam practica simplicitate, ex Patrum homiliis mu-

mutuata, prævaluit, eandemque aliis commendavit in monitis homileticis, (postea a CONR. PORTA editis) & suo *Kirchen Postille* 1522, concionatorum & Ecclesiarum in usum edito. *Hic* vero, utpote disertus ipse, elegantiam lingvæ & orationis spectans, conciones ad formam orationis proprius flectere, tum Disserit, *de officio concionatoris* docuit, tum quoque exemplo suo, variis quippe concionibus Latino sermone in usum studiorum, & Germanico illo in aula Principis de Anhalt habitis, nitebatur. In quibus Exordium, Dispositio, Tractatio, Usus probe discernitur. Cæterum *Annotationes in Evangelia* 1545 evulgavit, textum sacrum analyticè exponens, quo sic supinam ignorantiam clericorum quodammodo tolleret. Eodem laudatissimo consilio LUTHERUS quoque versionem Bibliorum Germanicam edidit 1534, CORVINUS postillam in Epist. & Evangelia 1535 & 1537, BRENTIUS dispositiones Latine, (quas German. edidit GRETER: *Predigt über d. Sonntags Evangelien.*) SCHOFER Enarrat. *Evangel. dominicalium* 1544. Immo quoque LUTHERI coævi & æmuli, ZVINGLIUS & FRASERUS, multum ad reformatam concionandi methodum contulerunt; *Ille* liberiori textuum deleitu, qui locum adhuc in Reformata Ecclesia obtinet, *bis in concionat. Evangelico*, cuius scopus erat Gramaticum sensum, Rhetoricam & patrum (Chrysostomi, Ba-

Basilii) commendare scripta. Neque tamen ab omnibus nævis immunis erat hæc Reformatorum concionandi ratio; Etenim ut pro iiii temporis genio non omnem polemicam artem ex concionibus exterminare potuit LUTHERUS, Catholicis & Fanaticis commentis diluendis maxime occupatus, ita quoque allegorilandi studio & patrum sententiis allegandis nonnihil indulgebat. Rite vero taxabat CAROLSTADIUM cet. qui Latina, Græca & Hebraica vocabula sermonibus suis admiscuerant. Meritisimæ saltim laudi Reformatorum tribuamus oportet, quod practicas veritates & præcepta fidei sanctitatisque tanta cum dicendi peritia auditoribus proposuerint.

§. 5. Mox vero post obitum LUTHERI, quum omnium ferverent animi ad doctrinam Evangelico-Lutheranam tuendam latiusque propagandam, nova indies tentabant doctores fidei orthodoxæ præsidia; sed in devia quoque aberrarunt haud pauca, adeo ut propter characterem suum universa periodus a LUTHERO ad ARNDTIUM (1620) *Polemica* merito sit nuncupanda. Egregia utique concionibus sternebantur fundamenta popularis, ad salutiferam religionem, institutionis; Seminaria futuris Ecclesiæ doctoribus informandis in Ducatu Wurtemberg. & Tybingensi Academia adornabantur; Homiletica in formalibus, more MELANCHTONIS, multum excoleba-

batur studio HYPERII *de form. conc.* 1553, WELLERI *de modo & rat. conc.* 1562, NIC. HEMMING *Pastor. Unterricht* — 1566, OSIANDRI, cæt. Icripus; *Synthetica methodus sentim arrilit concionatoribus nonnullis*, auctore SPANGENBERG, SELNECC. quo quippe identica forma textuum præcaveretur, quin etiam liberius in Epistolas Paulinas & cantica quædam Ecclesiastica, prætermisso Evangelico textu concionabantur multi; populares ad modum LUTHERI habuit conciones LUC. OSIANDER *editio Baurenpostille*. Verum enim vero laudata hæc methodus plus formæ externæ stabiliendæ, Exordii, Recitationis textus, Propositionis, Confirmationis, Confutationis, Perorationis, & Ulus quintuplicis (didaiscalici, redarguendi, instituendi, corrigendi, consolandi), quam materiæ populariter tractandæ adhæsit. Pacifica Reformatorum, nominatim MELANCHTONIS, studia rejicere haud pauci inceperant; polemicas argutias & disceptationes e cathedra in concessionem perperam transferre; contra Catholicos non minus & Fanaticos, (cum quibus tamen prima fuit mota controversia), quam protestantium mutua membra, MELANCHTONIS asseclas, Majoristas, Synergistas, Calvinistas, Flacianos quam acerrime in suggestu declamare; immo quoque antiquas lites cum Valentinianis, Nestorianis cæt. dudum fere sopitas, de novo excitare; Sententias latrum

Lat.

Lat. & Græc. coram plebe allegare; inutilis contra luxum & minutulas res milcere sermones; dictis Scripturæ ludere, allegorifando, fingendo, commentando; hæc aliaque in deliciis habere cœperant concionatores. Neque formula concordiæ, precarii instar adminiculi introducta, intra fines scholæ retineri, quin plebis quoque ad perturbandum animum explicari, digna censebatur. Polemica omnia; practica vero religio sensim expiravit.

§. 6. Non novam quidem introduxit, sed a Luthero jam inceptam & commendatam restituit concionandi methodum ARNDT *Superintend. Luneburg.* libris *de vero Christianismo* cæt. editis, atque felicissimo cum successu in Ecclesiæ privatum usum adoptatis; qui quia pietatem & practicam fidem pro scopo haberent, stabiendi Epochæ pietisticæ & practicæ aniam dederunt. Quum vero mysticis, ex Scriptura defunctis nec bene explicatis, uterentur multi locutionibus, *Mystica* quoque appellari hæc poterit longa periodus. Ex altera autem parte Orthodoxa & rigide dogmatica s. Scholastica methodus penitus superari non potuit. Vicit quidem pietatis schola, cui scimus addixerant multi, speciatim JOH. GERHARD & JOH. WAENT. ANDREÆ, mysticam ARNDTII non probantes docendi rationem; sed simplicem, Biblicam, ut *bujus* edita *idea discipl. Eccles.* te-

testatur, felici ingenio perpolientes. Interim vero grasante bello Germanico 30 annorum, plerique doctores practici succubuerunt, atque triumphos agere videbantur polemici illi, qui versatissimi erant in omnibus minutulis otiosisque excogitandis concionum formis. Unde factum, ut infinitas fingerent methodos, paraphrasticam, dogmaticam, fundamentalē, porismaticam, zeteticam, dialogiticam, allegoricam, emblematicam, cæt. immo ex diversis auctoribus, regionibus & scholis, Hunnianam, Ursinianam, Gallicam, Anglicam, Holland., Leipzensem, Jenensem, Wittenbergensem e. s. p. pueriliter nulloque Religionis populari emolumento distingverent. Hinc quoque apparatus exegeticum, chronologicum & historicum undiquaque in sacras intrudere conciones, sententias Rabbinorum, Patrum, philosophorum, v. c. Ciceronis, Platon. Senec. Aristot. & Commentatorum frequenter allegare, plura excogitare exordia, emblematisbus imaginibusque tam in thematibus quam universa concionis compage ludere, temere annitebantur. Emblematica in primis a MULLERO, PFANNERO, CARPOZIO, proverbialis vero stilus post OSIANDRUM a multis commendabatur; immo unum idemque thema per omnes conciones annuas tractare, seu quod verius est, perperam torquere primus docuit HULSEMAN. Quibus omnibus ineptiis e suggestu sacro effutiendis

The.

Thesauros, promtuaria, aurifodinas, florilegia & concordantias verbales & reales (CHRIST. WEISSE ortas), tanquam collectanea exemplorum, sententiarum, imaginum, proverbiorum, hæresium & dogmatum Patriarum ac philosophorum, edenda curarunt. Scholastica autem ac artificiosa hac regnante methodo, evangelicam concionandi rationem de novo restituere conabantur LUTKEMAN, CHR. SCRIVER, DANHAVER; præ primis SPENER (med. Sec. XVII.) editis *piis suis desideriis, Evangelische Glaubenslehre, & Lebenspflichten*, nec non *Postille üb. d. Evangelien*, simplici biblicæ veritati, pietatis exercitio & moderationi in controversiis studendum esse adhortans, informandis futuris doctoribus sedulam navabat operam. Pericopas Evangelicas non is quidem abjudicavit, sed exornandas voluit practica explicatione Epistolarum Pauli & Johannis. Ejus quoque fvalu Hallensem Academiam fundabat Dux Fridericus III. ad quam Biblica & Practica studia, doctoribus SPENERO, ARNOLDI, LANGE, FRANKE, FREYLINGHAUSEN cæt. insigniter florere letissimo cum sensu vidit Protestanticus orbis. (LANGE edidit *Art. homil. a vanitatibus suis repurgatam, & Aufrich. Nachrichten.*) Et quanvis gravissimos experiretur hæc Pietistarum, ut calumniabantur, secta adversarios, CARPZOVIVM, LœSCHERUM, PFEIFFERUM cæterosque Scho-

Scholaſticæ Theologie Patronos, vietrix tam
men ex pugna diſcesit. Hinc quoque ori-
ginem novæ cujusdam ſectæ, a Zinzendorſio
circa initium ſec. XVIII. conditæ, arcesere
juvabit. Enimvero fatendum eſt, SPENERUM
cum ſuis aſſeclis a nimio myſtico dicendi
genere non fuifte vacuos, & juſto plus phi-
loſophicum in Theologia pertractanda fuſque
deque habuifte apparatum.

§. 7. Incipit vero ab initio Sec. XVIII.
nova & quidem quarta Epochæ concionato-
riæ artis, *Philofophico Biblica* ſcilicet, qua
harmoniam philofophiæ & Revelatiæ religio-
niſt ostendere allaborarunt fagacifimi Eccle-
ſiae doctores. Quum enim poſt Thomatiū
& Leibnizium acutissimum Halenſis Acade-
miae Philofophus, CHRIST. WOLFF ab anno
1706 nugas Aristotelico ſcholaſticas proſcri-
bere, philofophiam vero repurgare enite-
ratur, non potuit non nova quædam lux in
Theologia & Pastorali ſcientia eo ipſo ac-
cendi, licet certiſſimum ſit, philofophiam
Wolffianam non modo orthodoxis (CARPZO-
VIO puta & al.), verum etiam pietiſtice ſe-
ctæ aſſeclis, JOACH. LANGE cæt. diſplicuiſe.
Accedit huic quoque, Oratores Gallicos &
Anglos, immortalia CARTESII, GROTHI,
LOCKE, MALEBRANCHE, PUFFENDORF cæt.
Sec. XVII. florentium, merita ſummo æti-
mantes honore, dicendi ſuam & facram Scri-
pturam explicandi artem longe laudatiſſimo
jam-

jamjam excoluisse modo. Quis nomina SAURIN, CLARKE, STILLINGFLEET, TILLOTSON, WATTSON, BLAIR cæt. non suspicit? Spretis dictionibus mysticis & scholasticis hi quidem evidentem, elegantem, evangelicam puramque eloquentiam in scenam velut produxerunt, nonnulli licet v. c. FLECHTER, MASSILLON, nimium affectarent ornatum. Quorum probatissimis dicendi speciminibus perlectis, haud temperare sibi potuerunt Halensis f. Spenerianæ methodi assertores, quin mysticam sensim desererent & Biblicalam, practicam, moralem, cum dogmatica conjungerent religione, inimo quoque utramque in harmonia cum ratione fisterent. CALIXTI ergo vestigia premens Halensis academiæ alumnus RAMBACH (1750—), dogmata religionis ex Scriptura S. grammaticè intellecta, & more Lutheri exculpens, ad practicam mortum doctrinam stabilendam eadem retulit, metaphysicas vero inutiles definitiones & quæstiones laudabili proscriptis studio, sed analogica rationis f. philosophiæ argumenta itidem receptu digna pronuntiavit & in syntheticis concionibus, quas prætulit analyticæ methodo, simplicitatem una cum ordine propinavit juvam, quin etjam applicationem omnem pro auditorum statu faciendam esse posuit. Conf. Ej. *Homilet Anweisung*. Sed non ab omni genere mystico immunis erat. REINBECK liberius jam Wolfia.

fianam philosophiam cum Theologico conferens systemate, multa inde derivavit vocabula terminosque, sed sic tamen a philosophico stilo in concionibus longe alienus. Quum vero Wolffiana methodo multi nimis & perperam uterentur, graviter se huic abusui opposuit Halens. Philosophus GEORG. FR. MEIJER edito scripto: *Gedanken vom Philosophischen Predigten*, 1754, in quo methodum hanc, tum veritatum religionis naturæ, tum concionum consilio populari, & auditorum plerorumque captui repugnare, pluribus docuit. Usum autem philosophiæ dogmaticum & moralem in argumentis & motivis egregie se exserentem, tam exemplo Christi Apostolorumque, quam natura hominis morali atque experientia, bene vindicavit JOH. FEL. HESS, *Prüfung d. Philos. u. Moral Predigten*, 1767. Omnibus vero præcelluit Cancellar. Gotting. JOH. L. MOSPIEM, qui subtili ingenio, subacto judicio & æqua animi moderatione, nec non optimis exoticis eloquentiæ exemplis arrectus, Biblicam & philosophicam dicendi ac argumentandi rationem, non scientifico sed populari modo, ad emendationem ac usum auditorum accommodandam, polemicam vero omnem, schematicam, myticam, & sterilem dogmaticam abjiciendam esse rite svasit atque exemplo suo, (in *Heilige Keden & Anweisung erbaulich zu predigen*) comprobavit.

At-